

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק בן צבי

פרשה ארץ ישראלית / משפטים - שקלים

ממחצית השקל לשקל חדש

מאת: טליה זיסקין

הם טבעו מטבעות חדשים על גבי המטבעות הרומיים הנהוגים. בין המטבעות שהיו בשימוש היה ה'שקל' ומחצית השקל'.

כשהוקמה מדינת ישראל, המטבע הראשון שהונפק נטבע בערך המנדטורי 'מיל', אך כבר בשנת התש"י (1950) הוחלף שם זה ב'פרוטה', עריך של מטבעות יהודיים קדומים. ה'לירה הארץ ישראלית' הייתה בשימוש עד שנת התש"מ (1980), ובה נקבע מטבע חדש: 'שקל', מטבע שווה-ערך לעשר לירות. בכך החלה חזרה למושגים מקראיים ולמושגים שהיו מקובלים בימי בית שני. כמה שנים לאחר מכן הוחלף המטבע שוב, וכל 'שקל' הפך ל'שקל חדש'.

גם ה'אגורה' שהחליפה את ה'פרוטה' היא שם שנבחר בידי האקדמיה ללשון העברית, בהסתמך על הפסוק **וְהָיָה כָּל-הַנּוֹתֵר בְּבֵיתְךָ, יָבוֹא לְהַשְׁתַּחֲוֹת לֹו, לְאַגֹּרֹת כֶּסֶף וְכֶכֶר-לָחֶם** (שמואל א, ב, לו).

מלבד שמות המטבעות, שנמצאים כיום בשימוש בארץ ישראל ויוצרים חיבור לעבר היהודי, הרבה מהסמלים המוטבעים על המטבעות היהודיים שנמצאו במסגרת החפירות הארכאולוגיות, חזרו והופיעו במטבעות שטבעה מדינת ישראל מימי הקמתה ועד היום. על השטרות הופיעו לרוב אתרים ודמויות משמעותיים במדינת ישראל, אך כבר על מטבעות המיל והפרוטה הראשונים, ובהמשך גם על האגורות, על הלירות ועל השקלים, הוטבעו סמלים מוכרים ממטבעות מימי שלטון פרס, מימי בית חשמונאי, מימי המרד הגדול ומימי מרד בר כוכבא. ביניהם ניתן למצוא אשכול ענבים, נבל, אמפורה, עוגן, כפות תמרים, רימונים, גפן ומנורה - מסמלי הארץ המבטאים שפע ורווחה, ומחברים את עצמאות מדינת ישראל כיום עם תקופות קדומות שבהן היו עצמאות יהודית או שאיפה לכינונה.

פרשת שקלים הנקראת בשבת זו מזכירה את איסוף מחצית השקל למטרת ספקד ותרומה לה'. **כִּי תִשָּׂא אֶת-רֹאשׁ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לַפְּקֻדֵיהֶם [...] זֶה יִתְּנוּ כָּל-הָעֶבֶר עַל-הַפְּקֻדִים, מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחְצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה' (שמות ל יב-יד).**

הביטוי 'שקל כסף' מוזכר לראשונה ברכישתו של אברהם את מערת המכפלה, ומתייחס ליחידת משקל של גוש כסף, שאיתה ניתן היה לקנות. **אָדְנִי שְׁמַעֲנִי, אֲרָץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל-כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מֵה-הוּא; וְאֵת-מַתְּךָ, קִבֵּר. וַיִּשְׁמַע אֲבִרָהֶם אֶל-עֲפֹרֹן, וַיִּשְׁקַל אֲבִרָהֶם לְעֲפֹרֹן אֶת-הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנוֹ בְּנֵי-חַת, אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֶבֶר לַסֹּחֵר (בראשית כג טו-טז).**

בשחר ההיסטוריה נעשתה קנייה בסחר חליפין. עם הרחבת המסחר והתפרסותו על פני מרחבים עברו לשימוש במתכת כשוות-ערך לסחורה וכאמצעי לרכישתה. המתכות היקרות - זהב, כסף ונחושת - היו נוחות הרבה יותר לטלטול בים וביבשה, וייחסו להן חשיבות וערך כמעט זהים במקומות השונים שבהם ישבו בני האדם. כדי לדייק בקביעת משקל המתכת, נוצרו מאזניים מדויקים ואבני משקל. הבעיות בשיטה זו היו שאבני המשקל לא תמיד היו מדויקות והמתכות לא היו תמיד בטיב זהה.

שיטת הקנייה והמכירה עברה שכלול משמעותי עם המצאת המטבע במערב אסיה הקטנה, בטורקיה של היום, בסוף המאה השביעית לפני הספירה. את המטבע יצר השלטון במשקל אחיד ומדויק, ובכך הייתה ערובה לאיכותו ולמשקלו. עם הזמן נוצרו אמצעי תשלום מקובלים בערכים ובמשקלים קבועים, לאו דווקא שווי-ערך למתכת שממנה עשוי המטבע. המטבעות נכנסו לשוק והם משמשים באופן רציף עד ימינו. בחפירות ארכאולוגיות שונות שנערכו בארץ ישראל נמצאו מטבעות רבים מתקופות שונות. המטבעות הקדומים ביותר שנתגלו היו מטבעות יווניים מהמאה ה-6 לפני הספירה. מהמאה ה-4 לפני הספירה החלו להטביע מטבעות בארץ ישראל.

הטבעת מטבעות היא ביטוי לעצמאות שלטונית. בימי כינון שלטון יהודי עצמאי או בימי מרדו היהודים, בין המאה השישית לפני הספירה ועד המאה השנייה לספירה, השקיעו בהטבעת מטבעות. המטבעות שעליהם כתובות עבריות או סמלים יהודיים הן מימי פחוות יהודה הפרסית יְהוּדָה, דרך שלטון בית חשמונאי, ועד שנות המרד הגדול ושנות מרד בר כוכבא. בימי המרד הגדול ובימי מרד בר כוכבא במאה ה-2 לספירה, שבהם היהודים נאבקו קשות לעצמאות שלטונית ורוחנית,

לעיון נוסף

- ארקין יגאל, **השטרות והמטבעות בישראל 1927-2006**, ירושלים 2006
- משורר יעקב, **אוצר מטבעות היהודים**, ירושלים, 1997
- משורר יעקב, **אמצעי תשלום קדומים, משקלות ומטבעות**, חיפה, 1998